

UPPSALA
UNIVERSITET

BESLUT

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

Justitiedepartementet

Box 256
751 05 Uppsala

Besöksadress

Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare

Magnus Ödman

Telefon

070-167 91 42

www.uu.se

magnus.odman@uu.se

Remiss av Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11)

Beslut

Härmed beslutas

- att Uppsala universitet överlämnar bifogat expertyttrande som sitt svar på rubricerad remiss.

Bakgrund

Uppsala universitet har anmodats lämna yttrande över rubricerad remiss. Bifogat expertyttrande har utarbetats av professor Magnus Ulväng, Juridiska institutionen. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) avstår från att yttra sig i ärendet.

Beslut i detta ärende har i rektors frånvaro fattats av undertecknad prorektor i närvaro av universitetsdirektör Caroline Sjöberg, efter föredragning av utbildningsledare Magnus Ödman. Närvarande därutöver var akademiombudsman Per Abrahamsson och Uppsala studentkårs ordförande Elsa Ewert.

Coco Norén

Magnus Ödman

UPPSALA
UNIVERSITET

YTTRANDE

2025-05-13 Dnr UFV 2025/274

Justitiedepartementet

Box 256
751 05 Uppsala

Besöksadress
Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare
Magnus Ödman

Telefon
070-167 91 42

www.uu.se
magnus.odman@uu.se

Remiss av Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11)

Uppsala universitet (Juridiska fakulteten och Nationellt centrum för kvinnofrid) har anmodats lämna yttrande över rubricerad remiss. Följande expertyttrande har utarbetats av professor Magnus Ulväng, juridiska institutionen.

Kort sammanfattning

Regeringen har den 6 juli 2023 lämnat direktiv (dir. 2023:112) åt en särskild utredare, som har haft till uppgift att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare. Utredaren har i ett delbetänkande (SOU 2024:39) lämnat förslag om bl.a. beräkningen av ungdomsreduktionen och en utvidgning av ungdomspåföljden ungdomsövervakning. Slutbetänkandet (Straffbarhetsåldern) har lämnats i januari 2025. Den totala utredningstiden har alltså varit 1,5 år.

Med hänsyn till den bristfälliga utredningen rörande en sänkt straffbarhetsålder avstyrker juridiska fakulteten förslaget i sin helhet. Vad gäller förslaget till ett justerat straffmaximum för unga omyndiga lagöverträdare, anser fakulteten att förslaget i och för sig kan genomföras, men att utredaren inte i tillräcklig grad har motiverat ett behov. Frågan bör utredas ytterligare.

Övergripande generella synpunkter

1. Om uppdraget

Utredaren har i sina direktiv fått i uppdrag att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare. I den del som är av betydelse för detta remissyttrande, framgår av kommittédirektiven att utredaren skall överväga och, om lämpligt, lämna förslag på en sänkning av straffmyndighetsåldern samt föreslå ändringar som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen (frågan om maxstraffet för omyndiga lagöverträdare). Det nu aktuella betänkandet utgör en fortsättning på det uppdrag som utredaren har lämnat ett delbetänkande om under år 2024. Utredarens slutsatser måste dock läsas ihop med förslagen om att helt slopa ungdomsreduktionen för 18-20 åringar och kraftigt reducera reduktionen för 15-17 åringar, men även tidigare utredningar om att omvandla sluten ungdomsvård till ungdomsfängelse (SOU 2023:44).

Vad gäller det uppdrag som följer av direktiven är det uppenbart att den senare tidens utveckling rörande viss brottslighet i Sverige framstår som ett mycket stort samhällsproblem som måste adresseras. Utifrån det rådande läget i Sverige idag finns inte någon anledning att förneka eller förminska

YTTRANDE

2025-05-13 Dnr UFV 2025/274

betydelsen av det stora antalet våldsbrott (ofta med dödlig utgång), den ökade användningen av skjutvapen och sprängmedel samt det förhållandet att många av brotten förövas av barn som rekryterats inom ramen för olika kriminella nätverk. Den snabba utvecklingen är djupt oroväckande och det råder inga tvivel om att något behöver göras. Därmed är inte sagt att det mest lämpligaste sättet för att möta detta är att tillgripa straffrätten och möjligheten utdöma straffrättsliga påföljder.

Den nu aktuella brottsligheten framstår som ett tämligen nytt problem som begränsar sig till vissa miljöer och situationer. Medan brottsligheten begången av unga lagöverträdare generellt sett minskar beträffande de flesta brottstyperna, har ökningen av just skjutningar, sprängningar etc. ökat dramatiskt i vissa delar av landet och i vissa kontexter. Att dra några säkra slutsatser om orsakerna till denna samhällsutveckling och vilka åtgärder som bäst bör kan bidra till att minska den är i nuläget svårt att säga något säkert om. Utvecklingen beträffande den nu aktuella brottsligheten framstår i flera avseenden som en anomali. För att en analys av den nu berörda utvecklingen och de lagförslag som läggs fram bl.a. i detta betänkande (eller som har lagts fram i andra sammanhang eller redan genomförts) skall bli någorlunda rättvisande och begripliga måste man utgå från att de är påkallade av och tar sikte på just den nu aktuella brottsligheten – dvs. synnerligen allvarliga våldsbrott, begångna av barn i en gängkontext, kriminell miljö etc. Utan denna utgångspunkt, skulle varken utredningsarbetet eller den föreslagna lagändringen anses vara motiverad.

Om man skall överväga att använda sig av straffrätten och dess förutsättningar för att minska förekomsten av en viss företeelse, är det av mycket stor vikt att förslagen präglas av något slags juridisk rationalitet. Detta innefattar att straffsystemet är logiskt uppbyggt, konsekvent, förutsebart och vilar på goda (godtagbara) skäl. Regler och förslag på reformer måste inordnas i ett system som vilar på grundläggande rättsstatliga principer om förutsebarhet, legalitet, likabehandling, skuld, ansvarsförmåga (konformitet) och rättvisa. Regleringen skall utåt kommunicera en moralisk värdering som framstår som värderingsmässigt sammanhängande och där relationen mellan mål och medel återspeglar realism och rationalitet. Förhoppningarna på att uppnå resultat genom att använda hot om viss bestraffning bör vara realistiska och rimligt ställda och det bör finnas en grundläggande respekt för dem som ytterst drabbas av systemets konsekvenser. Således bör systemet genomsyras av en grundläggande humanitet i straffsystemet. Detta utesluter inte att man inom ramen för ett straffsystem förvisso kan acceptera undantag från vissa huvudregler eller principer, men endast om dessa dels utgör just undantag, dels vilar på goda skäl som reflekterar att systemet totalt sett är värderingsmässigt koherent.

De frågor som regeringen givit utredaren att utreda och lämna förslag om är inga perifera eller oviktiga frågor. Att bestämma vid vilken ålder en person bör kunna straffas utgör en del av en ännu större och viktigare

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

principiell fråga som har starka beröringspunkter med en tillräknelighetslära (och hur frågor med koppling till en sådan skall lösas). Sverige utmärker sig i detta avseende såtillvida att det inte (varken i lagtext eller i övrigt) finns något särskilt krav på att gärningsmannen skall ha varit tillräknelig vid tidpunkten för brottet. I Sverige behandlas straffmyndighetsåldern istället som en straffbarhetsbetingelse; alla personer (inklusive små barn) anses kunna föröva brott, men vissa kan inte straffas (jfr BrB 1:6). Principiellt är frågorna nära besläktade oberoende av om man behandlar låg ålder som en tillräknelighetsfråga eller en straffmyndighetsfråga.

Ungdomsreduktionen och dess tillämpning kommenteras inte här, även om det förtjänar att understrykas att också detta utgör en helt central del av straffrättens hantering av unga lagöverträdare, där den nuvarande regleringen och dess tillämpning är resultatet av en drygt 35 år lång utveckling i lagtext och rättspraxis. Förändringar rörande båda dessa institut bör inte göras lättvindigt.

Inför den fortsatta kritiken vill Juridiska fakulteten framhålla följande utgångspunkter. Bestämmandet av vid vilken ålder man lämpligen bör kunna bestraffa personer (eller hur detta bör ske) är inget som juristsfären själva bör kunna avgöra enbart utifrån sina egna premisser (i vart fall inte om man har några anspråk på att valet skall vila på vetenskaplig grund, samlad kunskap och erfarenhet på området). När det kommer till att sätta gränser för ansvarsbedömningar, utforma lämpliga reaktioner (påföljder), bedöma vad som är nödvändiga och lämpliga åtgärder etc. parasiterar straffrätten på andra vetenskapers kunskap. Valet av vem som bör anses vara tillräckligt gammal för att kunna straffas och vilka effekter man kan vänta sig av en lagändring, är beroende av kunskap, rön, fakta som inte bör hämtas enbart och direkt från en juridisk eller politisk rationalitet. Juridiska normativa ställningstaganden beror istället i icke ringa utsträckning på vad andra vetenskaper har att säga om utvecklingen av ansvarsförmåga, konsekvensförståelse, mottaglighet och reaktioner på bestraffning, behovet av samhällsingripanden sett utifrån hur brottsligheten i de berörda grupperna ser ut, förväntade konsekvenser socialt, ekonomiskt etc. Annorlunda uttryckt: det är i första hand från discipliner som medicinen (främst neurovetenskapen), kriminologin, beteendevetenskapen, psykologin etc. som fakta och stöd för ettdera valet av en straffmyndighetsålder måste hämtas. Detsamma gäller när man utvärderar vilka konsekvenser som kan tänkas följa av en lagändring. I sammanhanget bör också uppmärksammas att det på inget sätt är givet att ett barn eller en mycket ung person som förövar brott av ifrågavarande slag enbart skall betraktas som gärningsman; han eller hon kan i icke obetydlig utsträckning också uppfattas som ett offer (som utnyttjas i en utsatt situation).

I denna del är det märkligt, för att inte säga anmärkningsvärt, att utredningen haft så begränsat med tid att slutföra sitt uppdrag. Även om detta utgör en kritik som framförts i åtskilliga av fakultetens tidigare remissvar på andra utredningar, förtjänar det att återigen betonas att alla

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

seriösa försök att ta sig an komplexa och komplicerade frågor av principiell natur (som straffmyndighetsåldern utgör ett exempel på) måste bygga på att utredningen har givits tillräckligt med tid och resurser att fullgöra sitt uppdrag. Det kan härvid noteras att utredaren har biträttits av 9 experter, varav 7 av dessa har valt att i särskilda yttranden avstyrka utredarens förslag, bl.a. med hänvisning till att förslag om bl.a. en sänkt straffbarhetsålder samt en höjning av det absoluta straffmaximum för omyndiga lagöverträdare "inte har utretts tillräckligt", vilar på vad som framstår "spekulativa argument" och att den föreslagna regleringen skulle "riskera att bli direkt kontraproduktiv". Detta är synpunkter och kritik – rörande såväl de principiella som praktiska aspekterna på förslagen – som bör tas på mycket stort allvar.

I sammanhanget bör det också framhållas att det enligt direktiven klart framgår, att beträffande straffmyndighetsåldern skall utredaren endast lägga fram förslag om en ändring *om det framstår som lämpligt*. Vad gäller en ändring av det absoluta straffmaximumet för omyndiga lagöverträdare, förefaller utredaren själv ha deducerat fram detta uppdrag utifrån slutsatserna i sitt tidigare förslag om en ändrad beräkningsmodell för ungdomsreduktioner (se SOU 2024:39), läst tillsammans med ett uttalande i prop. 2021/22:17 s. XX. Sammanfattningsvis har regeringen inte krävt att ett förslag om ändringar av nu aktuellt slag skall presenteras; frågorna skall endast utredas och frågan är avhängig lämpligheten i en eventuell förändring.

Nedan kommenteras endast frågorna om en sänkt straffmyndighetsålder beträffande vissa brott och ett höjt maximistraff för omyndiga lagöverträdare.

2. Om straffbarhetsåldern

2.1 Utgångspunkter för att förändra straffbarhetsåldern

Juridiska fakulteten vill inledningsvis framhålla att frågan om vilken straffbarhetsålder som skall gälla inte har något givet svar. Att man i svensk rätt tillämpar – och sedan drygt 100 år tillbaka har tillämpat – en 15-årsgräns utgör i sig inget argument för att det måste vara så framledes. Inte heller har det någon självständig betydelse att flera andra länder utgår från samma 15-årsgräns.

Vid vilken ålder någon skall anses vara straffbar är avhängt en normativ bedömning, men denna vilar på en uppskattning av när unga har tillräcklig förmåga att kunna begå brott och ta emot straffrättsliga reaktioner. (Fakulteten bortser i detta sammanhang från den egenheten i svensk rätt sedan BrB:s ikraftträdande, att alla personer under 15 år *kan* begå brott).

Att frågan är normativ förutsätter dock att bedömningen av vilken ålder som skall utgöra grunden för straffbarhet bygger på goda skäl. Här finns det således utrymme att beakta olika slags argument som måste vägas mot olika

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

alternativa tänkbara åldrar. Som påpekats ovan kan dessa vara systeminterna (och sålunda bygga på hur man ser på vissa åldersgränser i andra rättsliga sammanhang) eller vila på mer extern kunskap (t.ex. neurologisk, psykiatrisk, psykologisk, beteendevetenskaplig, sociologisk, kriminologisk kunskap etc.). Man måste utgå från alla fakta som finns rörande unga personers utveckling/kapacitet (ansvarsförmåga, kognitiv och emotionell mognad, förmåga att utöva självkontroll, det centrala nervsystemets utveckling etc.) och ställa denna i relation till den brottslighet som aktualiseras för respektive ålderskategori samt de reaktioner som kan komma ifråga. Centrala frågor som måste besvaras är när ett barn skall anses ha tillräcklig förmåga eller kapacitet (förståelse, erfarenhet, omdöme etc.) för att hållas ansvarig. Som minimikrav bör man uppställa en förmåga att kunna inse konsekvenserna av sitt handlande, att gärningen är antisocial, avvikande och moraliskt fel etc. Likaså måste man undersöka vilka konsekvenser som just straffrättsliga reaktioner har på den ålderskategori som man anser bör vara straffmyndig. Här uppstår möjligtvis en paradox bestående i att det saknas stöd för tanken att mognaden/utvecklingen etc. skulle vara större vid just mycket allvarliga brott. Tvärtom finns det förmodligen anledning att tro att många av de brott som 14-åringar kan tänkas begå och där en sänkt straffmyndighetsålder kan komma att aktualiseras (dvs. mord, mordförsök, grova vapen- eller narkotikabrott, sprängningar etc.) i större utsträckning än vid annan (mindre allvarlig) brottslighet föranleds av bristande utveckling, omdömesförmåga, konsekvenstänk etc.

Med detta sagt, har fakulteten ingen egen bestämd uppfattning om huruvida denna gräns bör dras vid 15 år eller någon annan ålder. Poängen är att detta måste utredas och att argumenten för eller emot en viss lösning måste vara förankrad i evidensbaserade fakta.

När det gäller grundfrågan – vem som skall anses vara straffmyndig och varför – är utredningen extremt kortfattad. Skälen för varför barn och vissa unga lagöverträdare bör vara särbehandlade beskrivs på sammanlagt tre sidor(!) – då främst i form av hänvisningar till tidigare utredningar (se s. 190), vilka sammanfattar de slutsatser som anses vara vedertagna idag inom den neurologiska och psykologiska forskningen. Enkelt uttryckt bekräftar utredningen att förklaringen till att unga personer i allmänhet, och barn i synnerhet, skall särbehandlas (främst genom att inte anses straffmyndiga) är att de saknar tillräcklig förmåga till självkontroll, emotionell kontroll, att bedöma framtida konsekvenser av sitt handlande och därmed i högre utsträckning ägnar sig åt riskfyllt beslutsfattande. Att den emotionella utvecklingen därutöver påverkas av barnets psyko-sociala miljö tycks inte heller ifrågasättas av utredaren. Detsamma tycks gälla att unga personers reaktion på, och påverkan av, att drabbas av straffrättsliga sanktioner ofta är (mer) negativa och att det saknas anledning att tro att bestraffning i tidigare åldrar leder till ökad brottsprevention, minskad brottslighet etc. Istället noteras att det finns ett tydligt samband mellan straff (särskilt i form

av frihetsberövanden) i ungdomsåren och ny brottslighet, psykisk ohälsa, försämrad social livssituation m.m.

Vad som är slående i detta avseende är dels att redovisningen är så kortfattad, dels att det forsknings- och kunskapsläge som existerar idag fullt ut tycks accepteras av utredaren (vilket gäller såväl kunskapen om den kognitiva och moraliska utvecklingen hos unga som effekterna av att unga personer bestraffas), dels att utredaren ändock når en slutsats som går i diametralt motsatt riktning till detta – dvs. att straffbarhetsåldern bör sänkas till 14 år för viss allvarigare brottslighet. Trots att förslaget strider mot allt som anses vara ”allmänt vedertaget” och bekräftat av hjälpvetenskaperna (som alltså är de enda som kan förse den normativa juridiska bedömningen med några slags fakta), låter utredaren andra skäl övertrumfa skälen emot att genomföra en ändring.

2.2 Om valet av modell

Oavsett vilka rön och fakta man väljer att lägga till grund för sin slutsats om vid vilken ålder man skall kunna drabbas av straff, vill fakulteten understryka att bedömningen av straffbarhet är en *principiell fråga* – antingen så anses en person ha ansvarsförmåga, kunna mottaga bestraffning etc. eller så gör han eller hon det inte. Det är en förmåga eller egenskap hos gärningsmannen.

Man kan givetvis diskutera hur denna bedömning skall göras. Ett sätt är att knyta straffbarhetsåldern till en fixerad åldersgräns, vilket bygger på ett generellt antagande om att personer vid en viss ålder skall kunna bestraffas. Denna modell har sedan länge tillämpats i svensk rätt. Ett annat sätt är att acceptera att den psykiska mognaden inte behöver sammanfalla med en bestämd ålder, utan att man istället måste göra en individuell prövning av den enskilde gärningsmannens förmåga (att förstå innebörden av sina gärningar), mognad, utveckling, men även mottaglighet att kunna bestraffas. Den senare modellen brukar beskrivas enligt den s.k. *doli incapax*-doktrinen som normalt innebär att man – inom vissa åldersintervall – utgår från en presumtion om att vissa gärningsmän inte bör kunna straffas, men att denna kan vederläggas av åklagaren, t.ex. om man kan visa att han eller gärningsmannen väl förstod de närmare omständigheterna kring brottet, kunde skilja mellan ”rätt/fel” etc.).

Oavsett vilken av dessa modeller man väljer, bygger slutsatsen på att det är den mentala förmågan som är avgörande för om man skall kunna hållas ansvarig. Det finns i denna del goda skäl att utgå från att bedömningen av en bestämd ålder skall göras utifrån generella antaganden baserat på en fixerad ålder. Att överlämna till domstolar att göra individuella bedömningar av förmåga, mognad, etc. i enskilda fall är i och för sig möjligt (och tillämpas i flera andra länder), men det förutsätter att domstolar har tillgång till ett erforderligt bedömningsunderlag. Detta gör att prövningen är behäftad med flera praktiska problem, bl.a. genom att den ofta kräver bedömningar av medicinsk och/eller psykologisk expertis. Förutsättningar

YTTRANDE

2025-05-13 Dnr UFV 2025/274

för enhetliga och tillförlitliga slutsatser torde ofta saknas och i vart fall mycket resurskrävande.

Fakulteten delar utredningens slutsats att det saknas anledning att överväga en generell sänkning av straffmyndighetsåldern för alla brott. Utifrån all aktuell kunskap om unga personers brottsaktivitet (sett utifrån befintlig statistik) finns inget stöd för ett antagande om ett behov att kunna aktualisera straffrättsliga reaktioner vid alla brott begångna av 14-åringar. Inte heller bör bedömningen ändras till att bygga på en individuell prövning av gärningsmannens mognad, utveckling etc. Det finns goda skäl att uppmärksamma de ovan nämnda praktiska och principiella problemen som skulle vara behäftade med en sådan lösning.

Emellertid föreslår utredaren att en differentierad (progressiv eller partiell) modell skall införas, där personer som har fyllt 14 år vid gärningstillfället *i vissa fall* skall kunna dömas till straff, nämligen om straffminimum för det aktuella brottet är fängelse i lägst 4 år eller mer. Straffbarhetsåldern sänks således endast i vissa situationer och sänkningen görs avhängig brottslighetens (i singularis) abstrakta straffvärde. Med hänsyn till vad som sagts ovan om vad fastställandet av en normativt godtagbar straffbarhetsålder bör avgöras utifrån, kan det konstateras att lagförslaget och valet av modell framstår som förbryllande.

2.3 Utredarens förslag

Det har redan påpekats att man givetvis kan diskutera vid vilken ålder som en generell straffbarhetsålder bör läggas (14, 15, 16 år etc.). Vidare kan man, om man så önskade, överväga att låta domstolar i enskilda fall göra individuella bedömningar av en föröwares ansvarsförmåga, moraliska utveckling, känslighet/mottaglighet för bestraffning. Men att koppla frågan om straffbarhet till enbart brottslighetens abstrakta straffvärde säger inget om huruvida gärningsmannen har ansvarsförmåga. Att gå (om)vägen via brottets straffminimum framstår endast som ett sätt att försöka parera de svåra frågor som ett fastställande av (en lämplig) straffbarhetsålder förutsätter för att uppnå målet – en ökad repression avseende den brottslighet som idag utgör det stora samhällsproblemet. Det torde vara uppenbart att förslaget syftar till att visa handlingskraft och markera mot den brottslighet som f.n. är i fokus i den allmänna debatten och som i delar utmanar hela rättsapparaten.

Utan att förneka allvaret i det sistnämnda, återstår att ta ställning till om straffrätten och möjligheten att bestraffa vissa 14-åringar är det mest lämpliga sättet för att hantera den nuvarande situationen med extrem, gängrelaterad våldsbrottslighet där barn ofta utnyttjas till att utföra gärningarna. Bortsett från att förslaget om en partiell sänkning av straffbarheten inte är förenlig med de principiella utgångspunkterna för ansvarsbedömningar, leder den valda lösningen till ett antal betydande praktiska problem och systematiska inkonsekvenser.

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

För det första: om man, som utredaren föreslår, skall låta brottslighetens allvar vara avgörande för vem som kan bestraffas, kan man fråga sig varför man begränsar bedömningen till enskilda brott och dess straffminimum. Om det är brottslighetens allvar som är avgörande för om personer under 15 år bör kunna straffas, borde väl även flerfaldig brottslighet kunna leda till att han eller hon anses vara "straffbar". Den som begår flera allvarliga brott, där det samlade straffvärdet uppgår till eller t.o.m. överstiger 4 års fängelse (men där varje brottslig gärning inte i sig har ett föreskrivet straffminimum om 4 år), borde väl – med utredarens argumentation – vara straffbar i samma mån som den som har begått ett (mycket allvarligt) brott (jfr förhållandet mellan ett fall av uppsåtligt dödande med flera mycket grova sexualbrott eller olaga frihetsberövanden).

Det finns anledning att misstänka att man i utredningen alltför ensidigt har fokuserat på den idag akuta brottsligheten (bestående i enstaka våldsbrott, användning av skjutvapen, sprängmedel eller dylikt, kopplat till kriminella nätverk, gängkontexter etc.), vilken numera mer eller mindre helt tycks få diktera alla förslag på straffrättens område. Som redan framhållits är de frågor som utredaren har att ta ställning till emellertid av principiell natur.

Om man väljer att göra ett avsteg från den principiella utgångspunkten att det bör vara ansvarsförmågan, kapaciteten, moraliska mognaden som är avgörande för frågan om straffbarhet, borde fokuset på brottslighetens allvar ligga på gärningsmannens totala brottslighet. Detta gäller särskilt om man lägger begrepp som "farlighet" eller (behov av) "samhällsskydd" till grund för sin slutsats (jfr nedan under avsnitt 2.5.5.3). Var gränsen mellan det som anses utgöra ett respektive flera brott går kan det visserligen inte alltid ges ett enkelt svar på. Men om det är brottslighetens allvar som är avgörande för en differentierad straffbarhetsålder, leder fokuseringen på enstaka brotts straffminimum till inte helt begripliga resultat. Detta gäller särskilt då även förfälsdelikt skall omfattas av undantaget med en sänkt straffmyndighetsålder. Straffskalan för osjälvständiga brott bestäms delvis på annat sätt än för fullbordade brott och straffminimum för dessa brott är egentligen allmänt straffminimum. Enligt förslaget skall straffskaleminimum för brottstypen emellertid vara styrande för straffbarhetsåldern även om det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling (jfr förslaget till ny bestämmelse i BrB 1:6).

Frågan är om detta leder till önskvärda resultat. Förstadier till synnerligen allvarlig brottslighet skall – trots att avståndet mellan gärning och fullbordad skada kan vara mycket långt – omfattas av den partiella sänkningen av straffmyndighetsåldern, medan annan mycket allvarlig fullbordad brottslighet inte skall göra det, trots att det kan handla om flerfaldig fullbordad brottslighet (t.ex. upprepade våldtäkter). En 14-årig gärningsman som döms för stämpling i form av att t.ex. "erbjuda sig att utföra" ett människorov eller "söka förmå någon" att utföra en transport av en synnerligen stor mängd narkotika, kan alltså med utredarens förslag åtalas och dömas, medan den som begått flera fullbordade våldtäkter inte

kan det. Vad det är som gör att den förstnämnde måste kunna drabbas av straff medan detta inte gäller för den sistnämnda? Det hela förblir oklart om man med brottslighetens allvar skall bedömas utifrån straffvärdet.

2.4 Övriga praktiska problem

Även om man inte skulle acceptera de principiella och systematiska skäl som fakulteten har berört ovan som tillräckliga för att avstå från utredarens förslag, kan man inte bortse från att den föreslagna lagändringen skulle leda till ett stort antal (stora) praktiska problem.

Hela grunden för förslaget om en partiell sänkning av straffbarhetsåldern vilar på antagandet att man vet hur den aktuella gärningen skall rubriceras. Straffbarheten bestäms av *brottet* och dess straffskala. Problemet är dock att hur ett brott skall rubriceras är en slutsats/bedömning som kan komma att ändras från det att ett brott uppdragas till dess att en domstol slutligen avgör frågan i en dom. Inte sällan är det tillfälligheter som bestämmer om ett brott skall placeras i en viss svårhetsgrad. Detta öppnar för en rad praktiska problem.

Som ett första uppenbart problem har man att ta ställning till om det är lämpligt att knyta straffbarhetsåldern till en fråga som avgörs slutligt först i domslutet. Dels öppnar en sådan ordning för att hela det föregående arbetet – med förundersökning, väckande av åtal, förhandling i domstol – kan bygga på ett antagande att den tilltalade är straffmyndig, men att domstolen senare gör en annan bedömning av rubricering, varvid straffbarheten, så att säga, ”försvinner”. Eftersom en materiell straffbarhetsbetingelse inte är uppfylld, skall åtalet i så fall ogillas. Bortsett från att denna (helt centrala) fråga avgörs först efter domstolen har tagit ställning till ansvar, skuld och rubricering – och det då visar sig att gärningsmannen aldrig borde ha åtalats – får det praktiska konsekvenser i det att andra yrkanden (om t.ex. skadestånd) inte kan grundas på domen. En ogillande dom kan vidare inte överklagas av den tilltalade, då ett frikännande skett på grund av en bristande straffbarhetsbetingelse. En tilltalad 14-åring som vill få sin ”sak” prövad i högre instans (baserat på åtalet), ges inte denna möjlighet om domstolen ogillar åtalet på grund av brottets rubricering och dess inverkan på frågan om gärningsmannen är straffbar.

Vidare förtjänar det att understrykas att den osäkerhet som kan råda om hur en gärning skall rubriceras (och vilket straffminimum som är knutet till brottet) uppstår redan på tidigare stadier än när saken prövas i domstol. Polis och åklagare som har att genomföra en brottsutredning, förundersökning, ta ställning till olika handlägningsfrågor (straffprocessuella tvångsmedel) etc. utför ofta sitt arbete utifrån information och material som förändras med tiden. Såväl enskilda beslutsfattare som den misstänkte måste ha en rimlig möjlighet att (på förhand) veta om gärningsmannen är straffbar eller inte. I annat fall riskerar en rad olika beslut (vilket kan inkludera frihetsberövanden) fattas på grunder som (senare) visar sig vara felaktiga

om gärningsmannen inte är straffmyndig. Med utredarens förslag är detta dock en svävande fråga om den misstänkte är 14 år vid gärningstillfället.

Beroende på hur lagstiftaren – givet att man väljer att godta utredarens förslag om en partiell sänkning – utformar regleringen i LUL § 31 kommer en rad ytterligare praktiska frågor att behöva lösas, t.ex. om en 14-åring begår brottsliga gärningar som kan innebära såväl att han eller hon anses straffmyndig som brott som inte kan föranleda denna konsekvens (men i vissa fall leda till s.k. bevistalan). Den praktiska hanteringen av dessa regelverk är helt olika. Detta kan få betydelse för hur åklagaren kan framställa ett andrahandsyrkande som innebär att bevistalan skall föras mot den tilltalade, hur material som framkommit i ett utredningssammanhang får användas i ett annat etc.

Ovanstående utgör endast några exempel på de praktiska problem som är förenade med utredarens förslag. Det finns åtskilligt fler. Det sagda visar att förslaget, såsom det är utformat i betänkandet, inte kan genomföras med mindre än att dessa frågor och problem närmare utreds.

Redan av det ovan sagda kan sägas att det finns starka principiella, systematiska och praktiska invändningar mot att låta brottsrubricering och brottstypens abstrakta straffvärde ligga till grund för bestämmandet av straffbarhetsåldern. Innan fakulteten tar slutlig ställning utredarens förslag om en partiell sänkning av straffbarhetsåldern, skall de argument som utredaren lägger till grund för varför en ändring är motiverad kommenteras.

2.5 Utredarens argument för en sänkning av straffmyndighetsåldern

Som konstaterats ovan talar den samlade rådande forskningen på området för att barn och unga lagöverträdare vid en viss gräns saknar tillräcklig förmåga att kunna ansvar för brott. (Fakulteten upprepar inte dessa argument och erinrar om att det – om man söker en åldersgräns som är generell – inte finns någon given ålder som är nödvändig att respektera; allt beror på hur man värderar det befintliga kunskapsläget på området).

När man tar del av analysen i utredningen framgår att det i huvudsak är tre skäl som motiverar att man ändå föreslår en sänkning av straffbarhetsåldern. Utredaren identifierar följande intressen som avgörande för att en partiell sänkning skall vara motiverad: behovet att kunna värna *straffrättens legitimitet*, skäl kopplade till *proportionalitetsprincipen* samt *behovet av prevention*. Utan att föregripa vad som sägs i det nedanstående, kan fakulteten redan inledningsvis säga att inget av de anförda skälen/argumenten är övertygande (vare sig om de ses enskilt eller tillsammans).

2.5.5.1 Straffsystemets legitimitet

Vad först gäller hänvisningen till att *straffrättssystemets legitimitet* kräver att man bestraffar vissa 14-åringar för brott, vilar detta på ett antagande om

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

att samhället skulle tappa tilltron till straffrätten och rättsordningen om de aktuella brotten inte ledde till straffrättsliga påföljder trots att gärningsmannen endast är 14 år. Fakulteten menar att detta förmodligen är ett felaktigt eller förhastat antagande. Att tilltron till samhället, staten eller rättsordningen skulle kunna äventyras om inga åtgärder/insatser/reaktioner följde som ett resultat av den synnerligen allvarliga brottsligheten torde ingen sätta i fråga. Det går, som redan sagts ovan, inte att förneka att den utveckling som skett i vissa sammanhang när det gäller viss brottslighet är djupt oroväckande och kan komma att kräva stora insatser från samhällets sida. Därmed är inte sagt att de bör vara *straffrättsliga* reaktioner. Utredarens argumentation verkar bygga på att man antingen kan välja att tillgripa statens mest ingripande åtgärd som den kan utsätta sina medborgare för (dvs. bestraffning) eller (i princip) ”ingenting alls” (jfr s. 201 f.). I vart fall verkar det inte finnas något alternativ som duger som samhällelig reaktion utan att straffsystemets legitimitet sätts ifråga.

Utan att gå in på detaljer kan följande sägas. Det finns ingenting i betänkandet som ger stöd för utredarens antagande. Det finns ingen statistik eller redovisning av undersökningar om vad ”allmänheten” har för uppfattningar eller vad som skulle bli fallet om man avstod från att sänka straffbarhetsåldern. Man kan fråga sig om allmänhetens uppfattning verkligen är att 14-åringar som begår brott av nu aktuellt slag verkligen måste straffas och att detta är det enda sätt som samhället kan visa ett avståndstagande från gärningar av nu aktuellt slag. Att ett val att inte sänka straffbarhetsåldern skulle riskera att leda till privatjustis eller att samhällets förtroende för de rättsvårdande myndigheterna och behovet av laglydnad helt skulle urholkas framstår som ren spekulat. Att det finns en mycket stor samsyn i samhället när det gäller hur förkastliga de olika brotten är och att utvecklingen måste stoppas torde alla vara överens om. Om det däremot visar sig att det saknas belägg för att bestraffning av den nu aktuella ålderskategorin kommer att ha några preventiva effekter utan snarare belägg för motsatsen (dvs. att de personer som döms i större utsträckning kommer att återfalla i allvarlig brottslighet, att inkapaciteringseffekter inte kan påvisas eller förväntas etc.) framstår det som direkt kontraproduktivt att föreslå en ändring av nu aktuellt slag.

Det skulle inte vara ägnat att förvåna om det finns en stor samsyn hos såväl allmänheten som de rättsvårdande och sociala myndigheterna att något måste göras åt den högst oroande utvecklingen. Man kan enkelt föreställa sig att en rad skärpningar skulle kunna genomföras inom ramen för den socialrättsliga lagstiftningen (främst LVU). Men: det är som sagt inte givet att man skall hemfalla åt att använda sig av lagstiftarens mest ingripande verktyg – att bestraffa medborgare (i detta fall barn) – och förvänta sig några resultat.

De enda argument som man kan återfinna i utredningen är att det ytterst är en kriminalpolitisk fråga var man placerar straffbarhetsåldern och att det kan finnas olika rättspolitiska uppfattningar om dessa, vilka i sin tur är

YTTRANDE

2025-05-13 Dnr UFV 2025/274

föränderliga med tiden (s. 194 ff.). Dessa konstateranden är helt innehållslösa och vilar inte på några skäl överhuvudtaget. Vad som sägs är endast att skälen för en viss ståndpunkt kan vara olika, men inget om vilka dessa skäl är. Hur detta förhåller sig till intresset av att utformningen av ett straffsystem måste vila på ett vetenskapligt faktaunderlag, vara evidensbaserad etc. förblir högst oklart och den enda begränsning som tycks ställas upp när det gäller politikens kriminalpolitiska ambitioner är att Sverige respekterar sina åtaganden enligt vissa internationella instrument. Överhuvudtaget framstår utredarens förhållningssätt till relationen mellan vetenskapliga fakta och kriminalpolitik (såsom ett potentiellt motsatsförhållande) som högst besynnerlig.

I detta sammanhang väcks en annan fråga som fakulteten vill lyfta fram. Om man med utredarens resonemang skulle acceptera att det endast är en fråga om kriminalpolitisk uppfattning som avgör var man bör dra gränsen för vem som skall anses vara straffmyndig, vad säger i så fall att man bör stanna vid 14 år. En av de uppenbara riskerna med att sänka straffbarhetsåldern (enligt förslaget till 14 år), är att de personer som utnyttjar de mycket unga personerna (just därför att dessa inte kan straffas eller i vart fall kan påräkna en betydligt lindrigare reaktion) kommer att inrikta sig på en ännu yngre krets av potentiella gärningsmän (13-åringar osv.). Att liknande effekter av en skärpt syn på unga överträdare ofta blir fallet är redan klarlagt i praxis (t.ex. i samband med att ungdomsreduktionen ändrades år 2021). Om man bestraffar en viss ålderskategori stängare (t.ex. 18-20-åringar), och vill utnyttja den särbehandling vid påföljdsbestämningen som yngre kan komma i fråga (t.ex. 15-17-åringar), inriktar sig de som utnyttjar barn på den senare gruppen. Vad finns det, med utredares inställning till förhållandet mellan å ena sidan kapacitets- och konsekvensargument och å andra sidan kriminalpolitisk vilja, som hindrar att man (redan nu eller framöver) väljer att ytterligare sänka straffbarhetsåldern? Enligt utredaren är risken för att brottsligheten flyttas ned till yngre personer än 14 år tydligen inte beaktansvärd. Motiveringen är att 13-åringar inte har kompetensen att förbereda och utföra den typ av brottslighet det är fråga om (s. 201). Slutsatsen förefaller minst sagt kategorisk och verkligheten torde redan ha visat att utredarens antagande inte har fog för sig. Redan idag har 13-åringar engagerats och involverats i den allvarliga brottslighet som det nu är fråga om.

Vad som enligt Juridiska fakulteten måste uppmärksammas är att problemet inte är att de unga lagöverträdarna inte kan straffas utan att dessa personer (och den särbehandling som tillkommer dem och som är motiverad av helt separata skäl) utnyttjas av hänsynslösa äldre personer inom ramen för kriminella nätverk. Detta löser man inte genom att beträffande viss brottslighet sänka straffbarhetsåldern med ett år.

Detta leder till utredarens andra intresse som talar för en partiell sänkning av straffbarhetsåldern – intresset av att den samhälleliga reaktionen är rimlig.

2.5.5.2 Proportionalitetsskäl

Även i denna del är utredningen mycket kortfattad i sin redovisning (se s. 202 f.). Hur frågan har undersökts framgår inte utan man konstaterar endast att påföljden för ett allvarligt brott skall vara ”proportionell, rättvis och lämplig”. Detta är vad som skall förstås med reaktionen på brotten skall vara ”rimlig”. Hur man skall avgöra vad som är rimligt bygger alltid på värderingar, men för att kunna fälla ett omdöme om vad som är – eller inte är – rimligt, måste man veta vad det är man jämför. Å ena sidan har vi synnerligen allvarliga brott begångna av mycket unga personer. Å andra sidan har vi något slags reaktion från samhällets sida. I avsnitt 8.7.4 konstaterar utredaren att andra straffrättsliga åtgärder inte är tillräckliga (då främst den nya brottstypen involverande av underårig i brottslighet (BrB 16:5 a) som infördes år 2023. I följande avsnitt (8.7.5) slås fast att reformerna på det sociala området inte heller är tillräckliga. Det finns anledning att lämna vissa kommentarer på detta.

För det första är flera av de åtgärder som diskuteras antingen inte genomförda eller så har de genomförts mycket nyligen. Vad de kommer att ha för effekter är i dagsläget högst oklart. Detta undergräver utredningens ställningstagande för en förändring.

För det andra bör det framhållas att det faktum att brotten som är i fokus för utredningens förslag visserligen begås av mycket unga personer, men att detta normalt är resultatet av andra äldre personers inblandning. Hela strukturen bakom de kriminella nätverken och utnyttjandet av barn som utförare av den grova brottsligheten innebär att det i bakgrunden finns äldre personer som rekryterar och anstiftar yngre (inte sällan utsatta och lätt påverkbara) personer att utföra den mest allvarliga brottsligheten. Som påpekats ovan finns det, beträffande dessa mycket unga personer som förövar de synnerligen allvarliga brott som det är fråga om, ett slags dualism i det att de å ena sidan är gärningsmän och brottslingar och å andra sidan offer såväl i det att deras utsatta position utnyttjas av äldre personer inom de kriminella nätverken som att det redan idag är kriminaliserat att involvera barn under 18 år i brottslig verksamhet (varigenom de unga alltså blir ett brottsobjekt). Om man på allvar vill minska brottsligheten, barns delaktighet i denna samt använda straffrättsliga reaktioner på dem som ansvarar för det som kanske är det mest straffvärda i de nu aktuella sammanhangen, borde det kanske utredas närmare hur man skulle kunna öka möjligheterna att lagföra de som rekryterar, involverar, anstiftar unga människor (som inte är straffmyndiga) att på deras uppdrag begå brott. Den nya lagstiftningen i BrB 16:5 a är ett sätt. Fakulteten vill erinra om att det därutöver (sedan länge) har funnits möjligheter att betrakta personer som förmås att utföra andras brottsliga gärningar som mer eller mindre ”verktyg eller redskap” för den egentlige gärningsmannen. Om man i större utsträckning än idag kunde komma åt medgärningsmän, anstiftare och de som faciliterar den allvarliga brottsligheten, skulle man dels kunna minska incitamenten att begå brott ”genom andra personer”, dels bestraffa dem som

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

faktiskt bär det största moraliska ansvaret. Att uppmärksamma att en "beställare" av ett brott (en anstiftare) kan vara att anse som gärningsman och sålde dömas för det fullbordade brottet (i gärningsmannaskap). Barn, som ofta har bristande omdömesförmåga/vilja torde i ganska stor utsträckning kunna ses som "verktyg", vilket öppnar för möjligheten till s.k. omrubricering (och kan påverka både hur gärningsmannen och anstiftaren bedöms). En sådan inriktning utesluter inte i något avseende att samhället bör ha en möjlighet och skyldighet att tydligt och kraftigt ingripa mot barn och unga lagöverträdare. Poängen är att det kan finnas tydliga fördelar med att reaktionen mot barnen inte sker genom straffrättsliga åtgärder (och därmed undvika de nackdelar som är förenade med att bestraffa mycket unga personer).

Allt detta har varit känt hos såväl regeringen som utredaren, vilket bl.a. framgår av redovisningen av de erfarenheter som drogs av den danska lagreformen från år 2010 (s. 135 ff.). Den danska reformen - med en sänkning av straffmyndigheten till 14 år - reviderades redan år 2012 (varvid straffmyndighetsåldern höjdes tillbaka till 15 år), då ändringen ansågs ha saknat vetenskapligt stöd. Vid utvärderingen av reformen konstaterades att reformen med en sänkt straffmyndighetsålder inte ledde till en minskad brottslighet bland 14-åringar; däremot ledde den, för den aktuella kategorin, till ökad risk för återfall samt sämre social utveckling (bl.a. i form av mindre benägenhet att fullfölja skolutbildning etc.). Ändock väljer utredaren i detta betänkande att gå fram med ett förslag som innebär att den enda möjligheten att kunna markera att synnerligen allvarlig brottslighet leder till "tydliga och direkta konsekvenser" är att utdöma straff. Detta framstår, enligt fakulteten, som en ren symbolhandling.

När det gäller frågan om huruvida de socialrättsliga åtgärderna är tillräckliga eller inte, beror bedömningen helt och hållet på vilket innehåll dessa ges. Nu har det inte varit utredarens uppgift att föreslå förändringar i den socialrättsliga regleringen och lagstiftningen. Däremot skall utredaren bedöma "om det är lämpligt" att sänka straffbarhetsåldern. Om det saknas skäl att sänka straffbarhetsåldern, men man ändå vill ha en kraftig samhällelig reaktion inom ramen för socialrättsliga området, borde fokus kanske riktas mot hur man kan möta den brottslighet som man i utredningen är inriktad på med ökade insatser, möjligheter och verktyg för de sociala myndigheterna. Att en reaktion skall framstå som proportionell och lämplig behöver inte vara detsamma som att den måste bestå i straff (i form av frihetsberövande (på kriminalvårdsanstalt)). Man kan överväga omfattande och samordnade insatser (genom frivillighet, öppenhet eller tvång) där socialtjänst, skola, föräldrar kan involveras för att bryta vad som riskerar att vara en mycket ogynnsam utveckling för gärningsmannen. Den gemensamma uppfattningen hos dem som i andra rättsordningar undersökt motsvarande frågor tycks vara att ju tidigare och strängare man markerar mot barn och unga lagöverträdare i form av bestraffning, desto lättare är det att gärningsmannen stigmatiseras, stämplas som brottsling och utvecklas i ytterligare negativ riktning (s. 135 ff.). Frågan man måste ställa sig är varför

domstolar och Kriminalvården skulle vara bättre skickad att lösa de synnerligen allvarliga och alarmerande problemen som finns med att så unga personer som det nu är fråga om begår brottslighet av nu aktuellt slag. Om det endast handlar om att markera genom ”tydliga och direkta konsekvenser”, framstår en reform som ren symbolpolitik. Om det dessutom visar sig att en sådan lösning har påtagliga negativa konsekvenser, framstår en reform som rent kontraproduktiv.

2.5.5.3 *Preventionsargumentet*

Det tredje intresset som enligt utredaren kan motivera att man skapar ett undantag för 14-åringar och låter bli straffmyndiga vid viss allvarligare brottslighet bygger på att det finns ett starkt behov av samhällsskydd och prevention. Argumentationen – som utgör en blandning av flera olika preventionsintressen – kan sammanfattas som att (i) samhället behöver skyddas från dessa personer pga. att de är farliga (på samma sätt som dem som är dömda till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning eller i framtiden skulle kunna dömas till en tidsobestämd påföljd i form av säkerhetsstraffet) och (ii) den dömda behöver skyddas från ”sig själv” genom att inkapaciteras och därmed inte kunna begå ytterligare brott eller dras djupare in i en kriminell livsstil/utveckling. Argumentationen bygger på rena antaganden som i sin tur såväl saknar stöd i såväl den vetenskapliga forskningen som i de normativa grundprinciper som i övrigt präglar synen på unga lagöverträdare.

Vad inledningsvis gäller antagandet att inkapacitering leder till minskad brottslighet bör man för det första skilja mellan om man menar att just den dömda skall neutraliseras från att begå ytterligare brott eller om man avser att eliminera ytterligare brottslighet (begången av någon annan) av liknande slag. Oavsett vad man väljer att fokusera på, är denna samhällsskyddsaspekt förfelad, men det är av vikt att man uppmärksammar att det handlar om två helt olika slags argument.

Att barn som begår synnerligen allvarlig brottslighet skulle behöva bestraffas (främst i form av frihetsberövande i form av ett fängelsestraff) för att ”skyddas mot sig själva” framstår som helt systemfrämmande. Det bygger, vilket utredaren verkar mena, på att 14-åringar som involveras i brottslighet av nu aktuellt slag skall beskrivas som presumerat ”(samhälls)farliga” likt de allvarligt psykiskt sjuka lagöverträdare där särskild utskrivningsprövning aktualiseras. Analogin är knappast träffande, inte minst för att rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning motiveras av just det förhållandet att de dömda bedöms lida av en allvarlig psykisk störning och *på denna grund* skall särbehandlas vid påföljdsvalet. Farlighetsbedömningen tar således sin utgångspunkt i gärningsmannens psykiska insufficiens (i förening med en bedömning av återfallsrisken). Motsvarande kan knappast sägas om 14-åringar.

Att frihetsberöva 14-åringar i Kriminalvårdens regi på grund av en presumerad farlighet går vidare stick i stäv med ambitionen att i möjligaste

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

mån undvika att använda fängelse som sista utväg, vilket gäller särskilt barn och mycket unga lagöverträdare eftersom de negativa konsekvenserna av ett frihetsberövande eller annat ingripande straff är så mycket mer påtagliga. Som sagts ovan saknas det i betänkandet helt en närmare utveckling av resonemanget. Erfarenheterna från de länder där man har sänkt straffmyndighetsåldern för barn eller mycket unga personer visar att benägenheten att återfalla ökar om de straffas (och frihetsberövas) jämfört med om man vidtar andra åtgärder. Likaså försämras de dömdas livssituation på ett sätt som leder till ytterligare negativa konsekvenser. Avslutningsvis kan det framhållas, vilket utredningen själv noterar, att den inkapaciterande effekt som efterfrågas kan uppnås genom olika socialrättsliga tvångsomhändertaganden. En sådan åtgärd anses inte lämplig/tillräcklig eftersom det i så fall skulle vara vårdbehovet som styr den närmare omfattningen av inkapaciteringen. Det är inte alldeles enkelt att förstå hur utredaren resonerar i denna del. Först används den unges brottslighet som en indikation/kriterium för att han eller hon är farlig och behöver inkapaciteras för att få nödvändig ”vård och stöd”. När alternativet med tvångsvård ställs mot att bestraffa den unge (för att tillgodose behovet av vård), konstateras att det bör vara brottslighetens straffvärde som påkallar ett straff (frihetsberövande).

Vad därefter gäller den mer samhällsinriktade varianten av inkapaciteringsaspekten – dvs. att samhället och dess medborgare behöver skyddas från brottslighet av nu aktuellt slag, kan samma invändningar riktas. Det finns inga belägg (överhuvudtaget) för att brottsligheten skulle minska om det ges möjlighet att bestraffa 14-åringar för den nu aktuella brottsligheten. Om man menar att samhället måste skyddas mot just de individer som förövar ett visst brott, kan sägas att inkapaciteringseffekten – även om straffen skulle avse frihetsberövanden motsvarande flera år – kommer att vara begränsad. De dömda kommer efter viss tid att frigges, och utifrån all erfarenhet kommer dessa personer att vara mer förhärdade, involverade i kriminella miljöer/strukturer och därmed också ”farligare” än vad de var vid domstillfället. Om man däremot menar att brottslighet av nu aktuellt slag kommer att upphöra eller i vart fall minska generellt sett om de som förövat viss brottslighet inkapaciteras, torde detta vila på en illusion. Det är allmänt känt att inkapaciteringsargumentet är behäftat med flera grundläggande problem. Ett av dessa är att det är mycket svårt att på förhand avgöra vilka personer som kommer att återfalla i brottslighet och därför skall inkapaciteras (kanske alldeles oberoende av brottslighetens straffvärde). Ett annat är det inte finns några empiriska belägg för att om man kommer att eliminera viss typ av brottslighet genom att inkapacitera vissa särskilda individer. För att inkapacitering skall fungera i detta avseende förutsätts att ingen (annan) är beredd att ersätta den dömda vid förnyad brottslighet. När det gäller brott som begås inom ramen för organiserad brottslighet, kriminella nätverk etc. torde det förhålla sig på precis motsatt sätt. Hela idén bakom att man involverar unga personer är – bortsett från att denna grupp riskerar en lindrigare samhällelig reaktion – att de är fullständigt utbytbara och således omedelbart kommer att ersättas med

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

någon annan i en fortsatt brottslig verksamhet. Istället för inkapaciteringseffekter torde antalet barn som dras in i kriminella nätverk blir fler med anledning av att vissa ertappas och lagförs. Om det är något som den senaste tidens utveckling rörande gängrelaterad brottslighet där unga involveras har visat, är det att man ständigt rekryterar nya personer för att utföra ny brottslighet. Hela idén med att begå brott med ett stort antal inblandade personer inom ramen för ett ”nätverk” är att sprida ut och fördela uppgifter i en brottsplan, pulverisera ansvar och försvåra för brottsutredande myndigheter att beivra brottsligheten. Syftet torde inte sällan vara att den som de facto är den som har avsikten att brott skall fullbordas och mest att vinna på detta är personer som befinner sig högre upp i olika hierarkier och längre bort från det konkreta brottet. Detta talar för att eventuella reformer rörande brottsbekämpning när det gäller kriminella nätverk borde inriktas på dessa personer och inte de barn och andra unga som i slutänden används för att utföra brottet.

Det finns mycket fler skäl/argument som skulle kunna sägas om de olika intressen och syften som utredaren åberopar till stöd för att man skall acceptera en partiellt sänkt straffbarhetsålder. Då utredaren inte förebringat någon egentlig utredning i dessa delar saknas det anledning att fördjupa analysen/kritiken. Sammanfattningsvis anser fakulteten att utredaren inte har lyckats formulera några egentliga skäl för att det skulle vara nödvändigt att bestraffa vissa 14-åringar som begår den typ av brottslighet som nu är aktuell.

Juridiska fakulteten avstyrker i sin helhet förslaget att sänka straffbarhetsåldern för viss allvarligare brottslighet.

3. Höjt maximistraff för omyndiga lagöverträdare

Till sist skall fakulteten lämna vissa kommentarer på utredarens förslag att ändra bestämmelsen i BrB 29:7 så att den enda begränsning som skall gälla för den som begått brott före det att han eller hon fyllt 18 år är att vederbörande inte får dömas till livstids fängelse.

Utredningens förslag bygger på att de förslag som tidigare lämnats i delbetänkandet (och som innebär att ungdomsreduktionen för åldersgruppen 18-20 år helt tas bort) genomförs. Detta innebär att reduktioner endast skall göras kategorin 15-17-åringar, och beträffande dessa kommer reduktionerna dels att bli mindre än vad de enligt nuvarande praxis är, dels bli föremål för en mer individuell prövning (i skäligen utsträckning). En konsekvens av att reduktionerna för åldersgruppen 15-17 år kan komma att bli mindre än idag, är att det uppstår ett korresponderande behov av att kunna använda ett straffmaximum som överstiger 14 år (jfr BrB 29:7 st. 2), vilket i dagsläget endast blir aktuellt om straffvärdet uppgår till fängelse på livstid eller det är fråga om flerfaldig brottslighet. Mot denna bakgrund menar utredaren att bestämmelsen bör ändras så att endast livstids fängelse är uteslutet i de fall lagöverträdaren är under 18 år vid tidpunkten

YTTRANDE

2025-05-13 Dnr UFV 2025/274

för brottet. Följaktligen blir fängelse i 18 år det längsta straff som kan utdömas.

Juridiska fakulteten har inte varit remissinstans avseende utredningens delbetänkande (SOU 2024:39). Det finns förvisso en hel att säga om utredningens förslag rörande ändring av BrB 29:7 och beräkningar av ungdomsreduktionen, men i detta yttrande skall endast frågan om följdändringarna beröras.

Som utredningen konstaterar kommer utrymmet för reduktioner att krympas till åldersgruppen 15-17 år och med den schematiska utgångsmodellen som föreslås kommer reduktioner om ca 20 procent att göras per levnadsår (dock med möjlighet att korrigera reduktionens storlek beroende på om den framstår som skälig eller inte). Vid jämförelse med dagens beräkningsgrunder innebär detta att fler personer i ålderskategorin omyndiga lagöverträdare som förövar brott med högre straffvärden än 10 år (dvs. 18 år eller fängelse på livstid) kommer att få mindre ungdomsreduktion. Som en direkt konsekvens av detta kommer straffmättningsvärdet att bli högre och därigenom kan det eventuellt uppstå ett behov av att kunna utnyttja en straffskala som överskrider 14 år (vilket utgör dagens straffmaximum för omyndiga lagöverträdare). I annat fall riskerar man att "slå i taket" vid 14 år trots att straffvärdet är så högt att det även med beaktande av ungdomsreduktionen borde hamna över denna maximigräns. Det är så utredningen får förstås (s. 348 ff.).

Utredningen når sin slutsats genom att jämföra intresset av att å ena sidan ha ett absolut straffmaximum för unga omyndiga lagöverträdare (oberoende av straffvärdet och tillämpligt straffmaximum) och att å andra sidan kunna utmäta ett straffmättningsvärde som inte ligger alltför långt från brottets faktiska straffvärde. Enligt utredaren bör straffmaximum – efter att ungdomsreduktionen beräknats – vara fängelse i 18 år (vilket åstadkoms genom att BrB 29:7 st. 2 ändras så att endast fängelse på livstid är undantaget för omyndiga lagöverträdare). Enligt betänkandet kan denna nya straffskala (och straffmaximum) endast komma att användas i ett fåtal situationer, då främst beträffande 17-åringar som begått mycket allvarlig brottslighet.

I princip finns inget att invända mot resonemanget att om kvotdelarna för ungdomsreduktionen justeras i enlighet med utredningens förslag, kommer straffmättningsvärdet hos de omyndiga lagöverträdarnas brottslighet att bli högre. Härigenom kommer flera fall att tangera det idag gällande straffmaximum om 14 år, låt vara att detta inte kommer att bli fallet särskilt ofta. (Det torde förutsätta att gärningsmannen är 17 år och att reduktionen pga. ungdom är tämligen låg samt att det är fråga om synnerligen försvårande omständigheter i ett enskilt fall eller att det är fråga om mycket omfattande flerfaldig brottslighet av allvarligt slag.)

YTTRANDE

2025-05-13

Dnr UFV 2025/274

Vad som tillkommit efter det att betänkandet lämnades är att Högsta domstolen har meddelat en dom i vilken det klargjorts hur straff skall beräknas för en omyndig lagöverträdare när det hade lett till fängelse på livstid för en vuxen lagöverträdare (Högsta domstolens dom den 25 mars 2025 i B 6596-24 "Mordet i Hagalund"). Enligt avgörandet skall fängelse på livstid som huvudregel anses motsvara ett straffvärde om fängelse på 18 år och att man därefter skall göra ett avdrag enligt vad som framgår av schablonerna för respektive åldersgrupp. Högsta domstolen noterar dock att en viss differentiering är nödvändig för att undvika att straffen för viss brottslighet i vissa ålderskategorier annars alltid blir detsamma trots att det finns tydliga straffvärdeskäl som talar för en nyansering/differentiering. Mot denna bakgrund skall olika påslag kunna göras på straffet.

Juridiska fakulteten kan inte se att Högsta domstolens resonemang skulle bli annorlunda om utredningens förslag skulle genomföras. Som sagts är det i första hand de minskade kvotdelarna som skapar ett behov av en utvidgad straffskala.

Det sagda utesluter inte att man kan överväga om det finns andra skäl att inte genomföra en ändring av nu aktuellt slag. I denna del kan följande noteras: Det torde endast vara i undantagsfall som det finns ett reellt behov av en utvidgad straffskala för omyndiga lagöverträdare för att kunna uttrycka ett överskjutande straff(mätning)s värde; behovet är således begränsat. Med hänsyn till att flera omständigheter som påverkar hur stort behovet av att i straffmätningen kunna uttrycka skillnader i nyanser (överbärden) f.n. är föremål för en annan utredning (vilket bl.a. rör straffskalor, straffmaxima, försvårande omständigheter etc.) bör man vara försiktig med att genomföra ändringar, vars konsekvenser kan bli svåra att överblicka givet att man inte vet vad Straffreformutredningen kommer att lägga för förslag. Till sist bör uppmärksammas, att exakt ett av de internationella instrument som utredaren identifierat och hänvisat till att utredningen är begränsad av (Barnkonventionen), ger uttryck för att man i möjligaste mån bör avstå från att använda frihetsberövande när det gäller lagöverträdare som är barn samt att om så anses vara nödvändigt, bör det ske på kortast lämpliga tid. Även om detta inte uppställer några absoluta eller ens tydliga gränser för vad som får (eller inte får) göras, kan det ifrågasättas om en så drastisk förändring som en höjning med fyra år är motiverad.

Sammanfattningsvis anser Juridiska fakulteten att det i och för sig är möjligt att genomföra den föreslagna förändringen med hänvisning till att nya beräkningsgrunder för ungdomsreduktionen har föreslagits i ett tidigare delbetänkande. Emellertid måste det ifrågasättas om det är nödvändigt med hänsyn till det begränsade behovet med en så drastisk ökning. Under alla omständigheter bör man avvakta Straffreformutredningens förslag och utvärdera eventuella konsekvenser.